

Матыў смерці ў лірыцы Міхася Стральцова (Беларусь) і Анхела Гансалеса (Іспанія)

The Motif of Death in the Lyrical Works of Michas Stralcou (Belarus) and Angel Gonzalez (Spain)

ÁNGELA ESPINOSA RUIZ, *University of Warsaw*
icoicoae93@hotmail.com

Received: July 7, 2017.

Accepted: June 5, 2018.

РЭЗЮМЭ

Мэтай нашай працы з’яўляецца параўнанне матыву смерці і яго праявы ў лірыцы беларускага літаратара Міхася Стральцова і іспанскага паэта Анхела Гансалеса. Аўтары былі выбраныя намi з тае прычыны, што яны ўвасабляюць сабою беларускае пакаленне “дзяцей вайны” і іспанскае “пакаленне 1950-а года”. Такім чынам, аб’ектам рэферату з’яўляецца паэтычная творчасць М. Стральцова і А. Гансалеса, а яго прадметам, у сваю чаргу, – вывучэнне матыву смерці ў іх творчасці. Мы ставім перад сабою мэту правесці параўнальны аналіз дадзенага матыву на аснове вершаваных твораў абодвух аўтараў, знайсці ў тэкстах галоўныя падабенствы і адрозненні ва ўспрыманні тэмы смерці кожным з двух паэтаў. Дзеля рэалізавання дадзенага артыкула, мы прааналізавалі восем вершаваных твораў М. Стральцова са зборніка *Ядлоўцавы куст* (Мінск, 1973). Да таго пераклалі на беларускую мову і прааналізавалі сем вершаў А. Гансалеса, якія належаць да двух яго зборнікаў: *Palabra sobre palabra* (Барселона, 1986) і *Otoño y otras luces* (Барселона, 2001) Атрыманыя вынікі пра асаблівасці выяўлення матыву смерці ў паэзіі М. Стральцова і М. Гансалеса даць нам магчымасць аналізаваць у будучыні дадзены матыв у літаратуры Іспаніі і Беларусі другой паловы XX ст., а гэтаксама пашырыць нашае даследаванне да іншых матываў, жанраў, эпох і літаратур, што можа адкрыць новыя перспектывы не толькі для беларускага, а таксама для іспанскага параўнальнага літаратуразнаўства.

Ключавыя словы: М. Стральцоў, А. Гансалес, паэзія, смерць, параўнальнае літаратуразнаўства.

ABSTRACT

The aim of our article is to compare the motif of death and its manifestations in the lyrical works of the Belarusian writer Michas Stralcou and the Spanish poet Angel Gonzalez. Said authors have been chosen because they represent the Belarusian “philological generation”, also known as the generation of “children of war”, and the Spanish “generation of 1950” Thus, the object of our investigation are the poetic works of M. Stralcou and A. Gonzalez, and his subject, in turn, is the analysis of the motif of death in their works. We made our goal to realise a comparative analysis of said motif based on chosen poetic works by both authors; to find their main similarities and differences in their perception of the motif of death in the texts of each of the two poets. In order to complete our research, we analysed eight poetic works by M. Stralcou, which belong to his first anthology *Ядлоўцавы куст* (Minsk, 1973). In addition, we translated into the Belarusian language, then analyzed seven poems by A. Gonzalez, which belong to two of his anthologies: *Palabra sobre palabra* (Barcelona, 1986) and *Otoño y otras luces* (Barcelona, 2001). The results we obtained helped us in the identification and description of the motif of death in the poetry of M. Stralcou and M. Gonzalez, and this will give us the opportunity to further analyse this motif in the literature of Spain and Belarus in the second half of the twentieth century, as well as to extend our research to other motifs, genres, eras and national literatures. This can open new perspectives not only for Belarusian, but also for Spanish comparative literature studies.

Keywords: M. Stralcou, A. Gonzalez, poetry, death, comparative literature theory.

Як сцвердзіла Анабэль Сайс Рыполь ў сваім артыкуле *Смерць у літаратуры: XIX і XX стагоддзі* (2005), пісаць пра смерць ў літаратуры – гэта спроба адказаць на адно з пытанняў, якія задае сабе чалавек любое культуры, эпохі і веры. Матыў смерці

з'яўляецца канстантаю літаратурнай творчасці: класічныя матывы кшталту *carpe diem, ubi sunt* альбо *temento mori*, між іншымі, паўтараюцца ў сўрапейскай лірыцы, пачынаючы з грэка-лацінскай традыцыі і да нашых дзён. Паэзія другое паловы XX стагоддзя ў Беларусі і ў Іспаніі – не выключэнне, і менавіта па гэтай прычыны мы выбралі матыву смерці як першы для параўнання творчасці нашых двух аўтараў: Анхела Гансалеса і Міхася Стральцова.

Міхась Стральцоў (сапр. Міхаіл Лявонавіч Стральцоў) нарадзіўся 14 лютага 1937 года ў вёсцы Сачын Слаўгарадскага раёна Магілёўскай вобласці ў сям'і настаўніка. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт (1959). Працаваў у газеце *Літаратура і мастацтва* (1959–1961), часопісах *Польмя* і *Маладосць* (1961 – 1968), з 1984 – загадваў аддзелам крытыкі часопіса *Нёман*.

З першымі вершамі выступіў у друку ў 1957 годзе. Працаваў у жанрах прозы, паэзіі, крытыкі. Аўтар зборнікаў вершаў *Ядлоўцавы куст* (1973), *Цень ад вясла* (1979), *Яшчэ і заўтра* (1983), *Мой свеце ясны* (1986). Пяру Міхася Стральцова належаць кнігі прозы *Блакітны вецер* (1962), *Сена на асфальце* (1966), *Адзін лапаць, адзін чунь* (1970), *Падарожжа за горад* (1986); крытыкі і эсэістыкі – *Жыццё ў слове* (1965), *Загадка Багдановіча* (1968), *У полі зроку* (1976), *Пячатка майстра* (1986). Аўтар кніг выбраных твораў *На ўспамін аб радасці* (1974), *Выбранае* (проза, паэзія, эсэ, 1987).

Перакладаў на беларускую мову раман Чынгіза Айтматава *Буранны паўстанак* (1987), асобныя творы расейскіх, украінскіх, італьянскіх, лацінаамерыканскіх паэтаў.

За зборнік паэзіі *Мой свеце ясны* ў 1988 годзе Міхась Стральцоў (пасмяротна) удастоены звання лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы (Астапенка, 2016).

Пакаленне дзяцей вайны, або філалагічнае пакаленне (да якога належыць Міхась Стральцоў), – пакаленне канца 50–60-х гг. XX стагоддзя, пасляваеннае, шасцідзсятнікаў, пакаленне няспраўджаных надзей, расчараваных рамантыкаў, якое не змагло (па грамадска-гістарычных прычынах) да канца самарэалізавацца, засталася «на ростанях» са сваёй рамантычнай праўдай (Гоўзіч, 2006) У творчасці паэтаў гэтай групы на першым месцы аказвалася асэнсаванне асабістай далучанасці да лёсу народа і Радзімы, праўдзівая ацэнка ваенных падзей, а таксама *неабходнасць гаварыць пра сябе, як час, і пра час – як пра сябе, гарэць у вершах усёй сваёй чалавечай сутнасцю* (Вярцінскі, 1980: 333). Такім чынам можам вызначыць ролю матыву смерці ў лірыцы філалагічнага пакалення: смерць звязана, з аднаго боку, з лёсам радзімы і з вайною, якая мела велізарны ўплыў на дзіцячую псіхіку будучых літаратараў, а з іншага боку з часам у метафізічным, філасофскім сэнсе.

Літаратуразнавец Ціхан Чарнякевіч (2016) ужо сказаў у сваёй лекцыі *Чарнавікі Стральцова: даробак і няспраўджаныя задумы* ў лютым 2016 г., далёка не ўсе пытанні пра біяграфію і творчасць Стральцова не высветленыя і развязаныя. Архіў Міхася Стральцова з'яўляецца адным з самых сціплых сярод беларускіх пісьменнікаў, і не хапае грунтоўнага тэксталагічнага і кампаратывістычнага аналізу творчасці пісьменніка, асабліва яго лірыкі, якую Стральцоў грунтоўна перапрацаваў дзеля выдання кнігі *Выбранае* ў 1987 годзе. У любым выпадку, лірызм, псіхалагізм і тонкі сарказм, якімі характарызуецца проза Міхася Стральцова, гэтаксама характэрныя для яго паэтычных твораў.

Анхел Гансалес нарадзіўся ў горадзе Ав'еда 3 верасня 1925 года. Смерць яго бацькі, які памёр, калі Гансалесу было ледзь васьмнаццаць месяцаў, мела вялікі ўплыў на паэта. Яго брат Мануэль быў забіты франкістамі ў 1936 годзе, падчас іспанскай грамадзянскай вайны. Нядоўга пазней яго брат Пэдра адправіўся ў выгнанне, таксама з-за вайны.

У 1943 годзе, Анхел Гансалес захварэў на сухоты. Малады чалавек пачаў доўгі працэс лекавання ў Парама-дэль-Сіль, што сыграла важную ролю ў фармаванні яго любові да чытання. Тры гады пазней, Гансалес вырашыў вывучаць права ва ўніверсітэце горада Ав'еда. У 1950 годзе пачаў вывучаць журналістыку ў Афіцыйнай Школе Журналістыкі Мадрыда.

Яго вопыт “дзіцяці вайны” быў адлюстраваны ў кнізе *Áspero mundo* (па-беларуску, *Бурны свет*, 1956 г.), яго першым зборніку, за які атрымаў заахвочвальны прыз прэміі *Adonais*. Пасля публікацыі сваёй другой кнігі, *Sin esperanza, con convencimiento* (па-беларуску, *Без надзеі, з перакананнем*, 1961 г.), Гансалес стаў членам так званай *Паэтычнай групы 50-х гадоў* (Гарсія Артэляна, 1970), або *Пакаленне паўстагоддзя*. У 1962 годзе ён быў узнагароджаны ў горадзе Кальюр, дзе атрымаў прэмію імя Антонія Мачада за зборнік *Grado elemental* (па-беларуску, *Элементарны ўзровень*). У 1970 годзе ён быў запрошаны для чытання лекцый ва Універсітэце штата Нью-Мексіка ў Альбукерке. Пазней ён атрымаў прапанову працаваць там жа ў якасці выкладчыка на працягу семестра. У 1973 годзе працуе ва Універсітэтах штатаў Юта, Мэрылэнд і Тэхас на тых жа ўмовах, вярнуўшыся ў 1974 годзе ва Універсітэт штата Нью-Мексіка прафесарам сучаснай іспанскай літаратуры.

У 1985 годзе, Гансалес атрымаў прэмію Астурыйскага Прынца ў галіне літаратуры, а ў 1991 годзе – Салернскую Міжнародную прэмію паэзіі. У студзені 1996 года, паэт быў абраны членам Каралеўскай акадэміі іспанскай мовы. У тым жа годзе атрымаў Ібера-амерыканскую прэмію паэзіі імя каралевы Сафіі. У 1992 годзе, Гансалес спыніў сваю акадэмічную дзейнасць. У 2001 годзе атрымлівае прэмію Хуліан Бестейро мастацтваў і літаратуры. У 2004 годзе ён стаў першым лаўрэатам прэміі ў галіне паэзіі горада Гранада-Федэрыка Гарсія Лоркі (Санчэс Каррон, 2007) Анхел Гансалес памёр у 2008 годзе, у веку 82 гадоў.

Матывы часу і смерці граюць важную ролю ў лірыцы паэтычнай групы 50-х гадоў: Ужо ў 1964 годзе, крытык Хасэ Алівія Хіменэс заўважыў у кнізе *Cinco poetas del tiempo* (па-беларуску, *Пяць паэтаў часу*), што ў паэзіі гэтых аўтараў (сярод якіх ўключае і Анхела Гансалеса) пераважае матыў часу, у спалучэнні з таямніцай існавання і дзіўнымі адносінамі паміж фактамі. Канкрэтна, Хіменэс паказвае, што гэтыя паэты спяваюць аб часе, альбо, інакш, аб рэальнасці, якая ператварылася ў час і падпарадкоўваецца яму (Алівія Хіменэс, 1972: 11). У творчасці Анхела Гансалеса дадзены матыў дасягае надзвычайнага ўзроўню яснасці праз асабліва сцілы літаратар. У межах яго паэзіі, адным з галоўных пытанняў, на самай справе, з'яўляецца час, але не як метафізічная сутнасць, а звязаны з пачуццямі адзіноты і настальгіі, значыць, ўсведамленне разбуральнага дзеяння часу (Дэбіцкі, 1986: 15-54). Тон вельмі разнастайны, пераходзіць ад экзістэнцыяльнай сур'ёзнасці да легкадумнасці, праходзячы праз гумар, сарказм, іронію і драматызацыю, заўсёды ў якасці шляхоў вырашэння крытыкі рэальнасці. Што з'яўляецца унікальным у паэзіі Анхела Гансалеса – гэта тое, што гэтыя змены

назіраюцца не толькі ў адной кнізе, але і ў адным і тым самым вершы, у той ці іншы бок, што дужа здзіўляе чытача (Санчэс Каррон, 2007).

Пераходзім, такім чынам, да непасрэднага аналізу выбраных лірычных твораў Стральцова і Гансалеса, адпаведна, дзе з’яўляецца матыў смерці. З лірыкі Міхася Стральцова, мы выбралі сем твораў – шэсць вершаў і адну нізку вершаў – з яго першага лірычнага зборніка *Ядлоўцавы куст* (1973 г.), у якім мы заўважылі значную перавагу матыву смерці⁴. У выпадку Анхела Гансалеса, мы падабралі яшчэ сем вершаў з розных зборнікаў⁵.

Пачынаем з вершаў Міхася Стральцова:

*Шчаслівая хвіліна
Азвалася сонца —
і птушка пяе.
Ельнік.
Вада.
Шэры снег у шыголі, у лусках карыю
Прыпыніўся,
голаў падняў і слухаю так,
быццам апошні дзень жыву на зямлі.*

Лірычны герой стварае фон для сваіх разваг лаканічным, нават можна сказаць мінімалістычным апісаннем прыроды (“Азвалася сонца – / і птушка пяе. / Ельнік. / Вада”). З’яўляецца сваёсаблівы locus amoenus, якім лірычны герой захапляецца (“Прыпыніўся, / голаў падняў і слухаю [...]”). Матыў смерці з’яўляецца ўпершыню ў апошнім радку: “быццам апошні дзень жыву на зямлі”. Паэтычны герой ўсведамляе сваю смяротнасць на фоне прыгажосці ідэалізаванай прыроды, якую не вечна будзе ў змозе адчуваць. Так фармуецца ў дадзеным творы дуалізм, бо жыццё адчуваецца ў натуральным асяроддзі лірычнага героя, які адначасова ўзгадвае непазбежнасць сваёй смерці.

*На адпачынку
Такі няпэўны час:
З натхненнем у нягодзе.
Распрэжаны Пегас
Гладчэ па выгодзе.
Падковы есць іржа
І прозе па спажыву
Дзядоўе (проста жах!)
Абсела хвост і грыву.
Шаленства ў вачах.
Імчыць туды штосіды,
Дзе пасвяцца ў кустах
Звычайныя кабылы.*

⁴ Усе вершы перапісаныя паводле рэдакцыі зборніка *Выбраныя творы*. Укладальнік: Скобла, Міхаіл Уладзіміравіч. Літаратурна-мастацкае выданне. Беларускі кнігазбор: БК. Серыя І. Мастацкая літаратура. Мінск, “Беларуская навука”, 2015 г.

⁵ Усе вершы перапісаныя паводле рэдакцыі зборніка выбраных твораў *Palabra sobre palabra*. Барселона, Seix Barral, 1986 г., акрамя верша *El otoño se acerca*, які перапісаны паводле рэдакцыі зборніка *Otoños y otras luces*: Барселона, Tusquets editores, 2001 г.

Верш *На адпачынку* (с. 44) можна лічыць алегарычным творам, дзе метафара пра Пегаса мае выклікаць у чытача асацыяцыю з – таксама старажытнагрэчаскім – вобразам Часу (Хронаса альбо Сатурна), які з’ядае сваіх дзяцей: “Распрэжаны Пегас / Гладчэе па выгодзе. / Падковы есць іржа / І прозе па спажыву”.

*Жыць у суседстве дрэў, і траў, і купін,
Жыць у суседстве жыта і раллі.
Так бессмяротнасць, можа, і не купім
На гэтай ненадзейлівай зямлі.
Але ж і тое - гэтае спазнаем
У гэтым ненадзейлівым жыцці,
Каб сівізной расквеціцца, як маем,
І ў новы свет паціху адплысці.*

У сваю чаргу, у вершы, які пачынаецца ад радка “Жыць у суседстве дрэў, і траў, і купін” (с. 45), лірычны герой падымае тэму мімалётнасці жыцця, а менавіта паказвае на тое, што кароткае чалавечае жыццё ў гэтым сэнсе падобнае да вакацый: “Жыць у суседстве дрэў, і траў, і купін, / Жыць у суседстве жыта і раллі”. Герой пратэстуе супраць таго, наколькі нашае існаванне ненастойлівае, хаця адначасова прызнае яго вартасць: “Так бессмяротнасць, можа, і не купім / На гэтай ненадзейлівай зямлі. / Але ж і тое – гэтае спазнаем / У гэтым ненадзейлівым жыцці”. У апошніх двух радках з’яўляецца нарэшце той новы свет, куды маем паціху сыходзіць: “Каб сівізной расквеціцца, як маем, / І ў новы свет паціху адплысці”. Як мяркуем, дзеяслоў “адплысці” рэпрэзентуе тут працэс жыцця, што падкрэслівае зноўку яго сцісласць, нязменны бег часу. З іншага боку, той жа дзеяслоў можа таксама асацыяваць з ракою Лета, якую мусяць пераплыць душы мёртвых на ладзі Харона, каб, страціўшы ўсе свае ўспаміны, патрапіць у Гадэс старажытнагрэчаскай міфалогіі.

*Цяжар душы — цяжар паднебных хмар.
Яны ідуць — грымотаў спелых сховы —
Самлелья, як грузныя каровы,
Што не падоены праз ліпеньскі прыпар.
Пральцеца дождж. Аціхне шэпт і звон
Жывой вады. І сіні дым павісне
Над стрэхамі. І скончыцца палон,
Зямны палон душы, што скрухай цісне.
Абноўленая блішча далячынь.
І думаецца хораша: так трэба,
Каб хмары на зямлі знайшлі спачын,
Душы адкрыўшы светлы лапкі неба.*

Смерць у гэтым вершы з’яўляецца вызваленнем ад цяжару душы, ад цяжкага лёсу чалавека. М. Стральцоў выкарыстоўвае метафары дажджу і, агульна, вады, каб данесці гэтае паняцце да чытача: “Пральцеца дождж. Аціхне шэпт і звон / Жывой вады. І сіні дым павісне / Над стрэхамі. І скончыцца палон, Зямны палон душы, што скрухай цісне”. Затое гэты дождж, жывая вада, заканчваецца, і душа ўздымаецца разам з вадою, што вызваляе яе ад зямнога палону (жыцця): “Каб хмары на зямлі знайшлі спачын, / Душы адкрыўшы светлы лапкі неба”.

*Помста
Скажыце мне,
колькі вам год:
я вам пажадаю шчэ столькі,
шчэ столькі,
ну і паўстолькі, –
колькі,
пакуль не памёр,
жадалі і мне.*

Гэты твор падобны да пажаданняў на дзень народзінаў у фармулёўцы (“Скажыце мне, / колькі вам год”), але на нашу думку ён хавае ў сабе злавесны паварот: лірычны герой – мёртвы (“я вам пажадаю шчэ столькі, (...) колькі, / пакуль не памёр, / жадалі і мне). Больш за тое, назва верша – Помста, падказвае нам, што верш поўны сарказму (пажаданні не шчырыя, а злыя), што з’яўляецца яшчэ адным спосабам разумення смерці у лірыцы паэта (няўжо доўгае жыццё – злое пажаданне? Ці жадалі лірычнаму герою толькі смерці?) – смерць з пункту гледжання мёртвага чалавека, які жадае адпомсціць іншым, жывым.

*Размова з часам
Прыходзіць пара, настае той час,
І вось ужо я выяраю і мераю
Табою сябе — мой уладны час —
Тваёю
пакутна здабытаю мераю.*

*Не!
Я не хачу прада табой трапяць!
Што ты без мяне?
Без цябе таксама
Не здолеў бы скруху ў сабе затапцяць.
Не здолеў бы выгукнуць:
«Веру! Асанна!»
І ўсё ж ты не бацька мне,
Я — не дзіця.
Сапернік я твой, хоць тваё спараджэнне.
Законы спазнаўшы твае, з небыцця
Не стану выводзіць сваё нараджэнне.*

*Ды зноўку і зноўку кажу я «але».
Не мыслі мной гэтак, як мыслі я роботам.
Не робат я, хоць і у прысаку, тле
Стагоддзяў, — мільённая нейкая проба там.*

*Я — голас і думка, я — праўда і зрок.
Даў мову я камню, траве і расінцы.
Мой дзень — не імгненне, — планеты віток,
Друкую свой крок на сусветным гасцінцы.*

*Спасцігнуць усё праз цябе я хачу,
Табою маё ўсё няхай апякуецца.
Знай пункты гульні. А паруш — зачыну,
Аж голас у веку наступным пачуецца.*

У вершы Размова з часам (с. 55–56) лірычны герой выказвае свае прэтэнзіі часу, выкарыстоўваючы зноўку матыў Часу-Бацькі і чалавека-дзіцяці, які паэтычны герой адмаўляе (“І ўсё ж ты не бацька мне, / Я – не дзіця”). Затое лірычны герой відавочна адмаўляе гэтаму вобразу, бо бачыць сябе як “суперніка” часу, і нават мерыць сябе ў параўнанні з ім: “І вось ужо я вывяраю і мераю / Табою сябе – мой уладны час – Тваёю пакутна здабытаю мераю”. Паралельна з’яўляюцца рэлігійныя элементы (“Веру! Асанна!”). Лёгка заўважыць, што наш паэтычны герой жадае перамагчы сам час: “Законы спазнаўшы твае, з небыцця / Не стану выводзіць сваё нараджэнне”. Па гэтай прычыне, ён паўторна сцвярджае сваё існаванне, сваю ўласную вартасць: “Я – голас і думка, я – праўда і зрок. / Даў мову я камню, траве і расінцы. / Мой дзень – не імгненне, – планеты віток, / Друкую свой крок на сусветным гасцінцы”. Апошнія словы верша, “Знай пункты гульні. А паруш – закрыву, / Аж голас у веку наступным пачуецца” – паняцце бессмяротнасці творчага чалавека, чый голас будзе гучыць у вечнасці, праз яго творы. Пра гэтыя радкі выказаўся Э. Дубянецкі (2017) ў сваім эсе *Загадка Стральцова* ў наступны спосаб: “аўтар, так бы мовіць, не лезе ў своеасаблівыя «метафізічныя джунглі», а даступна, лаканічна, эмацыянальна-ўзрушана і ў лёгкай для чытання форме апавядае пра тое, што моцна хвалюе сэрца і розум”.

Такім чынам, смерць у гэтым вершы звязаная з матывам славы (якая перамагае смерць).

Замест санета

*Разумным сказана, што дураці мяжу
Пазначыць гэтак цяжка — спырту мала! —
Як высушыць у непагадзь кажух
Ці як бажка нізрунуць з п’едэстала.
Разумныя, глядзім: тут логікі няма,
Тут белай ніткай шыта надта груба,
Ды суцяшаемся — і часта так дарма:
Вось дурань. Прыйдзе час — і дасць ён дуба.
Але ж... Але ж смяротныя і мы.
Пенсіянерам па Інфарктэніштрасэ
Пацягнеш за сабою ўсе свае тамы
І ўсё, з чым пры жыцці недазмагаўся.
І дураць за табой, як выжла, папаўзе,
Падсцерагаючы цябе ў смяротнай скурсе,
Чакаючы, што ў роспачы, тузе
Сцяг белы выкінеш і вымавіш: «Здаюся!»
О каб мне мужнасць мець тады! Каб, як цяпер,
Вяршыць свой суд над ёй, над дурацю сляпою!
Калі ж памру, мой друг, то не бядуі і вер
Што тым грудком зямлі я ўзвысіўся над ёю.*

Верш *Замест санета* (с. 57) напісаны ў жартоўным, саркастычным тоне, пра што сведчыць у першую чаргу сама назва (санет – адна з цвёрдых формаў паэзіі, з якой тут іранізуе). Асноўная тэма – паралель паміж смерцю і чалавечую дурацю: абедзве з’явы, паводле тэксту, непазбежныя і бязмежныя (“Разумным сказана, што дураці мяжу / Пазначыць гэтак цяжка – спырту мала!”), і лірычны герой жадае іх абмінуць: “О каб мне мужнасць мець тады! Каб, як цяпер, / Вяршыць свой суд над ёй, над дурацю”

сляпою!” З’яўляюцца жартоўныя словы і словаспалучэнні (“Інфарктэнштрэсэ”, з нямецкай мовы: “Інфарктная вуліца”; вольгарнае слова “дурань”), якія сумяшаюцца з патэтычнымі канструкцыямі такога кшталту, як “калі ж памру, мой друг (...)”. Цікава, што напрыканцы верша, смерць перамагае дурацць: “што тым грудком зямлі я ўзвысіўся над ёю”.

Партрэты

Памяці Сымона Блатуна

1

Каб павучацца нам чытаць партрэты...

Глядзяць адтуль нязнаныя прыкметы,

І лес глядзіць, як пад’ярэмны вол,

Вяшчуючы, калі ранеты-светы

Пападаюць да вечнасці ў прыпол.

2

Аблічка сябра ўчора я сустрэў —

Не сярод красак, ці травы, ці дрэў

(Я не трымаю дзень той у сакрэце) —

У выпадкова купленай газеце.

3

Які ты стаў — раптоўна не жывы —

Маёй мне не ставала галавы,

Каб зразумець...

Ну што ж, фатограф той

За тое не адкажа галавой...

4

Знаёмы твар, невыразны пагляд.

Знаёмы твар — нябожчыцкі квадрат,

Што незнаёма-чорны і густы...

5

Навошта мне з сініцамі кусты,

Кустоўе тое, дзе калісь і мной

Быў птушак спеў прыручаны зімой,

Быў птушак спеў прыручаны і ўвесну?

Хай сёння не згаджаюцца на песню.

О сябра мой, хай будзе супакой...

6

Глядзіў партрэт —

Хто выраз той пазначыў?

Чаму ж раней я гэтага не ўбачыў?

Чаму ж раней не здагадаўся я?

7

Хай будзе пухляк для яго зямля...

Нізка вершаў Партрэты (с. 65–66), якую мы ўжо аналізавалі з пункту гледжання аўтарскага рэдагавання лірыкі, – верагодна, самы асабісты твор аўтара сярод тых, у якіх мы заўважылі матыў смерці. У нізцы бачым філасофскі пункт гледжання на смерць. Партрэты з’яўляюцца ў ёй галоўным лірычным вобразам. Такім чынам, першая частка прадстаўляе загадкавы вобраз партрэта, на які мы павінныя навучыцца глядзець правільным спосабам: “Каб павучацца нам чытаць партрэты... / Глядзяць адтуль нязнаныя прыкметы”. У ёй намякаецца ўжо на непазбежнасць смерці: “І лес

глядзіць, як пад'ярэмны вол, / Вяшчуючы, калі ранеты–светы / Пападаюць да вечнасці ў прыпол". Вечнасць сімвалізуе смерць, у якую пападаюць усе існуючыя светы.

Другая частка пачынаецца са словамі аб абліччы сябра, якое лірычны герой сустраў не ў асяроддзі жывой прыроды ("не сярод красак, ці травы, ці дрэў"), а "у выпадкова купленай газеце". Гэты канкрэтны партрэт з'яўляецца для лірычнага героя доказам смерці блізкага сябра, як напісана ў наступных вершах гэтае нізкі.

У трэцяй частцы лірычны герой выказвае свае развагі пра незразумеласць і раптоўнасць смерці (а менавіта смерці свайго сябра: "Які ты стаў – раптоўна не жывы – / Маёй мне не ставала галавы, / Каб зразумець..."), за што фатограф (аўтар гэтага ж партрэта) "не адкажа галавой".

Лірычны герой працягвае задаваць сабе падобныя пытанні ў чацвёртай частцы: у ёй пануе кантраст паміж знаёмым тварам друга і "нябожчыцкі квадрат, / Што незнаёма-чорны і густы...".

Пятая частка прадстаўляе сцэну прыроды, дзе спявалі калісьці птушкі і, падаецца, якую лірычны герой асацыюе з супольнымі ўспамінамі з гэтым сябрам: "Навошта мне з сініцамі кусты, / Кустоўе тое, дзе калісь і мной / Быў птушак спеў прыручаны зімой, / Быў птушак спеў прыручаны і ўвесну?". Лірычны герой просіць птушак не спяваць, як заўжды, а далучыцца да яго ў сваім траўры: "Хай сёння не згаджаюцца на песню. / О сябра мой, хай будзе супакой...". Іншымі словамі, боль лірычнага героя так моцны, што нават характэрна прыроды перашкаджае яму.

Шостая частка зноўку падкрэслівае загадкаваць партрэта ("Хто выраз той пазначыў? / Чаму ж раней я гэтага не ўбачыў? / Чаму ж раней не здагадаўся я?"), і таго, што за ім хаваецца (чалавечы лёс, што лірычны герой цяпер бачыць, разумее).

Сёмая частка (апошні радок твора) з'яўляецца развітанням з сябрам, які пайшоў з жыцця: "Хай будзе пульхнай для яго зямля...". Ёю, і канчатковым успрыманням смерці блізкага сябра, завяршаецца нізка. Пераходзім, такім чынам, да твораў Анхела Гансалеса, якія падаюцца ў арыгінале паводле тэксту публікацыі і ў нашым (літаральным па сэнсе) перакладзе:

El otoño se acerca

*El otoño se acerca con muy poco ruido:
apagadas cigarras, unos grillos apenas,
defienden el reducto
de un verano obstinado en perpetuarse,
cuya suntuosa cola aún brilla hacia el oeste.*

*Se diría que aquí no pasa nada,
pero un silencio súbito ilumina el prodigio:
ha pasado
un ángel
que se llamaba luz, o fuego, o vida.*

Y lo perdimos para siempre.

Восень набліжаецца

*Восень набліжаецца вельмі ціха:
сцямнелыя цыкады, нешматлікія цвыркуны,
абараняюць рэшткі
упартага лета, якое хоча стаць вечным,
чый пышны хвост яшчэ свеціць на захадзе.*

*Падалося б, што тут нічога не адбываецца,
Але раптоўнае маўчанне асвятляе цуд:
праляцеў
анёл
па імені святло, альбо агонь, альбо жыццё.*

І мы згубілі яго назаўжды.

Прырода позняя лета (сцямнелыя цыкады, нешматлікія цвыркуны, / абараняюць

рэшткі / упартага лета, якое хоча стаць вечным, / чый пышны хвост яшчэ свеціць на захадзе) стварае вобраз *locus atoenus*, да якога восень набліжаецца вельмі ціха, няўзнак сярод спакою вечара. Канец лета сімвалізуе канец жыцця, што аўтар выражае праз рэлігійны вобраз анёла *na imeni svyatlo, albo agon', albo жыццё*, якога мы згубілі на заўжды. Знаходзім паралелі з вершам Стральцова *Шчаслівая хвіліна*, ў якім прыгажосць прыроды нагадвае лірычнага героя пра сваю смяротнасць.

Todo amor es efimero

Усе каханні – мімалётныя

Ninguna era tan bella como tú
durante aquel fugaz momento en que te amaba:
mi vida entera.

Ніводная не была такой прыгожаю, як ты,
У той мімалётны момант, калі я цябе кахаў:
Усё маё жыццё.

У гэтым афарыстычным вершы, Анхел Гансалес вельмі ясна паказвае мімалётнасць жыцця: у *той мімалётны момант, калі я цябе кахаў*: / *Усё маё жыццё*. Жыццё тут адназначна звязанае з каханнем: з'яўляецца паэтычны *ты*, вобраз каханай, да якой гаворыць лірычны герой, і чыя прыгажосць пераважае ў жыцці героя, стае, ў пэўным значэнні, яго сэнсам.

Cumpleaños

Народзіны

Yo lo noto: cómo me voy volviendo
menos cierto, confuso,
disolviéndome en aire
cotidiano, burdo
jirón de mí, deshilachado
y roto por los puños.

Я заўважаю: як пакрысе раблюся
Мени пэўным, забытаным,
Як распускаяся ў наветры,
Штодзённым, грубым
Шматком самога сябе, зношаным,
З парванымі абшэўкамі.

Yo comprendo: he vivido
un año más, y eso es muy duro.
¡Mover el corazón todos los días
casi cien veces por minuto!

Я разумею: я пражыў
Яшчэ адзін год, і гэта вельмі складана.
Трэба ж, каб рухалася сэрца штодня,
Амаль сто разоў у хвіліну!

Para vivir un año es necesario
morirse muchas veces mucho.

Каб пражыць адзін год неабходна
Паміраць цяжка многа разоў.

Асноўная думка гэтага верша — філасофскае ўспрыманне народзінаў як шляху да смерці (*Я заўважаю: як пакрысе раблюся / Мени пэўным, забытаным, / Як распускаяся ў наветры /...*). Таксама бачым вобраз пастаяннай смерці, жыцця як сінонім шматразовай смерці (*Каб пражыць адзін год неабходна / Паміраць цяжка многа разоў*). Праз прызму гэтага паняцця можам патлумачыць сэнс верша “Помста” Міхася Стральцова: доўгае прымушае чалавека *паміраць* метафарычна (пакутаваць) больш разоў, чым кароткае.

La inmortalidad de la nada.

*Todo lo consumado en el amor
no será nunca gesta de gusanos.*

*Los despojos del mar roen apenas
los ojos que jamás
porque te vieron,
jamás
se comerá la tierra al fin del todo.*

*Yo he devorado, tú
me has devorado
en un único incendio.*

*Abandona cuidados:
lo que ha ardidido
ya nada tiene que temer del tiempo.*

Бессмяротнасць нябыту

*Што было скончаным у каханні,
Ніколі не стане подзвігам чарвякоў.*

*Рэшткі мора ледзь грызуць
Вочы, якія ніколі,
Таму што цябе ўбачылі,
Ніколі
Не з'есць зямля ў самым канцы.*

*Я з'еў цябе, ты
Мяне з'ела
Ў адзіным пажары.*

*Пакінь свае хваляванні:
Што згарэла,
Не мусіць ужо баяцца часу.*

У вершы *Бессмяротнасць нябыту*, як бачым у самым пачатку, каханне перамагае смерць (*Што было скончаным у каханні, / Ніколі не стане подзвігам чарвякоў*). У гэтым выпадку, затое, каханне перамагае не таму, што дорыць вечнасць закаханым, а таму, што паядае іх раней, чым паспявае смерць (*Я з'еў цябе, ты / Мяне з'ела / Ў адзіным пажары*). Закаханы чалавек, такім чынам, *не мусіць ужо баяцца часу*, бо тое, кім закаханы быў, ужо *згарэла*. Заўважаем зноўку матыў кахання звязаны са смерцю, што адсутнічае ў аналізаваных вершах Міхася Стральцова.

Ya nada ahora

*Largo es el arte; la vida en cambio corta
como un cuchillo
Pero nada ya ahora*

*ni siquiera la muerte, por su parte
inmensa—*

*podrá evitarlo:
exento, libre,*

*como la niebla que al romper el día
los hondos valles del invierno exhalan,*

creciente en un espacio sin fronteras,

este amor ya sin mí te amará siempre.

Цяпер ужо нічога

*Мастацтва вечнае, доўгае; жыццё, затое –
кароткае,
Як нож,
Але цяпер ужо нічога*

*Нават смерць, у сваю чаргу
Агромністая*

*Не зможа з ім зрабіць нічога,
Яно вызваленае, вольнае,*

*Як туман, што ў нараджэнні дня
Выдыхаюць глыбокія даліны зімы,*

*Яно расце ў бязмежнай прасторы,
Гэтае каханне і без мяне будзе кахаць цябе
заўжды.*

Доўгае мастацтва, жыццё, якое (...) *кароткае / як нож*. Ні першае, ні другое, не зможа перамагчы усёмагутнае каханне, якое самастойна (...) і *без мяне будзе кахаць цябе заўжды*. Верш працягвае ідэю кахання-пераможца: каханне, якое гэтым разам само кахае гэтую лірычную *цябе* і робіцца вечным у фоне паэтычнай прыроды, з якой параўноўваецца пачуццё непасрэдна (*Як туман, што ў нараджэнні дня / Выдыхаюць*

глыбокія даліны зімы).

Final

*Entre el amor y la sombra
me debato: último yo.
Prendido de un débil sí,*

*sobre el abismo de un no,
me debato: último
amor.*

*Tira de mis pies la sombra.
Sangran mis manos, mis dos
manos asidas al frío
aire: último dolor.*

*Este mi cuerpo de ayer
Sobreviviendo de hoy.*

Канец

*Паміж каханнем і ценом
Вагаюся: апошні я.*

*Трымаючыся за слабое так,
Над ямай вялізнага не,
Вагаюся: апошняе
Каханне.*

*Цень цягае на мае ногі.
Мае рукі ў крыві, абедзве
Мае рукі, якія трымаюцца холаду
Апошні боль.*

*Гэта маё учорашняе цела,
Што перажывае сённяшні дзень.*

Верш ілюструе канец жыцця праз паўтарэнні: *апошні я* (асоба лірычнага героя), *апошняе каханне* (у Гансалеса часта звязанае са смерцю), *апошні боль*. Магічны нумар тры, які даводзіць чытача да фінальнай думкі твора: адчуванне фізічнай і духоўнай старасці: *Гэта маё учорашняе цела, / Што перажывае сённяшні дзень.*

Último sueño

*Más allá de este sueño
Ya no hay nada:*

*Territorio final
En el que permanezco confinado,
Desde el que también sueño
Hasta perder la memoria de mí mismo.*

*Quando no sueño,
Ese sueño sin sueños
Es —a secas— la vida*

Апошні сон

*Далей за гэты сон
Ужо няма нічога:*

*Апошняя тэрыторыя,
Дзе я яшчэ ў палоне,
Адкуль мне сняцца сны
Да страты памяці аб сабе.*

*Калі не сняцца сны,
Гэты сон без сноў
Гэта — проста — жыццё.*

Верш *Апошні сон* выклікае адразу асацыяцыю з п'есаю Пэдра Кальдэрона дэ ла Барка *Жыццё ёсць сон* (*Гэты сон без сноў / Гэта — проста — жыццё*). Лірычны герой у палоне ў апошняй тэрыторыі сноў, дзе страчвае памяць пра сябе, аднолькава, як герой п'есы Кальдэрона жыве ў палоне, без памяці папярэдняга жыцця на волі. Такім чынам, філасофскі матыў смерці мае свой працяг, і паэтычны герой нават задумваецца аб тым, што здараецца пасля смерці: *Далей за гэты сон/Ужо няма нічога*, гаворыць з пэўнасцю.

Пасля нашага аналізу жыцця і творчасці Міхася Стральцова і Анхела Гансалеса, мы дайшлі да пэўных высноваў наконт іх успрымання і ўжывання матыву смерці ў сваёй лірыцы. Па-першае, абодвух паэтаў характарызуе прысутнасць у лірычных творах матыву прыроды (а дакладней *locus amoenus*), як фон для філасофскіх разваг

пра жыццё і смерць, як бачым у такіх вершах, як *Шчаслівая хвіліна* Стральцова і *Восень набліжаецца* Гансалеса. У абодвух заўважылі яшчэ рэлігійныя і міфалагічныя вобразы звязаныя з самой смерцю і з паняццем часу, а гэтаксама філасофскі пафас вершаў, як, напрыклад, ў вершах *Бессмяротнасць нябыту* і *Апошні сон* Гансалеса, і, аналагічна, *Цяжар душы...* і *Размова з часам* Стральцова.

З іншага боку, Міхась Стральцоў паказвае ў сваіх твораў і гумар (канкрэтна ў вершы *Замест санета*), і чысты сарказм (у вершы *Помста*), што адсутнічае ў Гансалеса. У Стральцова, да таго ж, мы знайшлі нізку вершаў *Партрэты*, якія сведчаць пра асабісты (нават інтымны) пункт гледжання аўтара на смерць. У сваю чаргу, Гансалес развівае матыў кахання ў творах, дзе таксама з'яўляюцца матывы смерці і часу, звязвае каханне са смерцю (у вершах *Усе каханні — мімалётныя*, *Цяпер ужо нічога*, *Бессмяротнасць нябыту* і *Канец*), чаго не знайшлі ў лірыцы беларускага літаратара.

У любым выпадку, мы лічым гэтую працу пачаткам болей грунтоўнага і глыбокага даследвання, дзякуючы якім спадзяемся знайсці не толькі чарговыя падрабязнасці наконт матыву смерці ў творчасці Стральцова і Гансалеса, а розніцы і падабенствы ў іх паэзіі і, пазней, у тагачаснай паэзіі Беларусі і Іспаніі.

REFERENCES

- Debicki, A. (1986). *Poesía del conocimiento. La generación española de 1956-1971*. Madrid: Júcar.
- García Hortelano, J. L. (1970). *El grupo poético de los años 50*. Madrid: Taurus.
- González, A. (1986). *Palabra sobre palabra*. Barcelona: Seix Barral.
- González, A. (2001). *Otoños y otras luces*. Barcelona: Tusquets editores.
- Olivio Jiménez, J. (1972). *Cinco poetas del tiempo*. Madrid: Ínsula.
- Sáiz Ripoll, A. (2005). La muerte en la literatura, siglos XIX y XX. *Cal y arena*, 120.
- Sánchez Carrón, I. (2007). Correlaciones del presente en la poesía de Ángel González, *Espéculo. Revista de estudios literarios*, 35.
- Астапенка, А. (2016). *Міхась Стральцоў: Гросмайстар беларускага слова*. Мінск: Харвес.
- Вярцінскі, А. (1980). *Высокае неба ідэала: Літаратурная крытыка і публіцыстыка*. Мінск: Мастацкая літаратура.
- Гоўзіч, І. (2006). Эвалюцыя індывідуальнага стылю Янкі Сіпакова ў кантэксце мастацкіх пошукаў філалагічнага пакалення. *Сучасны літаратурны працэс: пісьменнік і жыццё*. Мінск: БГПУ.
- Дубянецкі, Э. (2017). Загадка Стральцова. *Дзеяслоў*, 86.
- Стральцоў, М. (2015). *Выбраныя творы*. Мінск: Беларускі кнігазбор.
- Чарнякевіч, Ц. (2016). *Чарнавікі Стральцова: даробак і няспраўджаныя задумы*. Атрымана з <http://lit-bel.org/by/news/6617.html>